

# Çerkes gyrgynçylygy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январь, 2025

Çerkes gyrgynçylygy ÇERKES GYRGYNÇYLYGY

1864-nji ýylyň 21-nji maýynda bolup geçen çerkes gyrgynçylygyna şu ýyl 155 ýyl geçdi. Çerkes gyrgynçylygy näme üçin boldy? Kimler we näme sebäpli bu gyrgynçylygy amala aşyrdylar? Aşakda, bu barada taryhy maglumatlary okap bilersiňiz.

## ■ Çerkes gyrgynçylygy

Çerkes gyrgynçylygy ýa-da çerkes bosguny XIX asyrda, hususanam 1864-nji ýyldan soň adygeýler we abhazlar başlyklaýyn Demirgazyk Kawkaz halklarynyň Osmanly türkmen döwletiniň çäklerini mejburi göçhä-göçlüklerine sebäp boldy. Bu hasratly wakalar netijesinde bir milliondan gowrak adam Osmanly döwletine sygyndy.

Abhaziyada her ýylyň 21-nji maý gününü bu sürgüni ýatlamak maksady bilen «Matam günü» diýip ygylan edildi.

## ■ Çerkes gyrgynçylygy näme üçin bolup geçdi?

Üç asyrlap dowam eden Kawkaz-Rus uruşlarynyň soňlanmagy Demirgazyk Kawkaz halklarynyň ata watany terk edip ýat ýurtlara göç etmeginiň we sürgün edilmekleriniň başlangyjy boldy. Mundan soň çerkesler dünýäniň dürli ýurtlaryna göçüp gitdi. Sürgün edilenlerinde müňlerçe adam wepat boldy, diri galanlar sürgün edilen ýerlerindäki ýokanç kesellerdir açlyk belasy, ýoksullyk ýaly kynçylyklar bilen başa-baş galdylar. Sürgün ýolunda çekilen kynçylyklar, ýolda heläk bolanlaryň gözgyny ýagdaýy barada häzirki Türkiýäniň Trabzon şäherindäki rus konsullygynda göç ýagdaýyna gözegçilik edýän general Kutraçýewe ýazylan habarnamada şeýle diýilýär:

*«Türkiýä gitmek üçin Batumä 70 müň çerkes geldi. Bulardan ortaça alanda her gün ýedi adam ölýär. Trabzona çykarylan 24*

*müñ 700 adamdan häzire çenli 19 müñ adam öldi. Häzir şol ýerdäki 63 müñ 900 adamdan her gün 180-250 adam ölýär. Samsunyň etegindäki 110 müñ adamdan ortaça alanda her gün 200 adam jan beryär. Trabzona, Warna we Stambula äkidilen 4 müñ 650 adamdanam her gün 40-60 adamyň ölýändigini eşitdim».*

Ynha, şular ýaly yzly-yzyna sürünip gelýän muşakgatlaryň we bela-beterleriň urgusynyň astynda enter-pelegi çöwürülen gahryman halkyň ölmän galan bedibagtlary Dobruja, Bolgariýa, Serbiýa, Albaniýa, Siriýa, Yrak ýaly öňem hemişe diýen ýaly howp-hatara ýakyn ýurtlara ýerleşdirildi.

Çerkesleriň başyna inen belalaryň iň ulusy hasaplanýan çerkes sürgüninde (Henze, 1864: 247) bigünä halkyň gany sil bolup akdy. Gämä münmek üçin aç-zelil halda ýagyş-ýagmyryň astynda ölüm halynda urunýan biçäreler porta ýakynlaşan gämä topbak-topbak bolup alňasap münýärdiler. Gämiler köp pul aljak bolup alybilen ýolagçysyny alýardylar. Şonuň üçin ýol aşmanka gark bolan gämilere köp duş gelinýärdi. 1864-nji ýylyň maýynda Trabzondaky rus konsulyňyň habar bermegine görä 30 mün adam açlykdan we keselden öldi. Gämide barýarka kimde kesel bardygy bilinse, şol adam dessine deňize zyňylypdyr.

Çerkes gyrgynçylygy 2011-nji ýylyň 20-nji maýynda Gruziýanyň parlamentinde biragyzdan kabul edilen karar esasynda Griziýa tarapyndan ykrar edildi. Şeýlelikde, çerkes gyrgynçylygy garaşsyz döwlet tarapyndan resmi taýdan halkara jemgyýetçiligiň üns merkezine alyndy.

13-nji maýdan 25-nji maýa çenli (Kaffed çerkes gyrgynçylygyny ýatlama günü 25-nji maýda Samsunda geçirildi) çerkes aktiwistler tarapyndan köpçülikleýin amala aşyryldy. Antalýa-Burdur-Afýon-Eskişehir-Ankara-Bolu-Düzje-Sakarýa-Izmit-Stambul-Izmit-Sakarýa-Düzje-Bolu-Çankyry-Çorum we Samsun marşrutynda otoskop çeken iki topar bu taryhy gyrgynçylygy münen her awtoulagynda we awtobuslarynda adamlara gürrüň berdiler. 13-nji maýda Janberk, Kadyr, Gizem, Gökhan dagylaryň hereketi bilen başlan proses dowamlylyk döredip, 3-nji oktyabrda başlan we Türkiýäniň Ýokary Halk mejlisine (TBMM) «gyrgynçylygy ykrar ediň» terzinde ýüzlenmäni orta atdy.

Köpçülikleýin çykyşlaryň gerimi barha giňäp, öz içinde birnäçe

toparlara bölündi we ilkinji bolup Antalyada açylan standdan soň Sakaryada üç günlük we baş günlük, jemi sekiz gün dowam eden «Çerkes gyrgynçylygy ykrar edilsin» stantlary açyldy. Has soňra Stambulyň Ýewropa yklymyndaky böleginde Galatasaray gimnaziýasynyň önünde we Stambiluň Anadoly böleginde Kadyköý-Bahariýe köçesinde stantlar (şygarlar) açylyp, «gol» toplandy. Dowam eden hereketler Soçi Olimpiadasynyň täsiri bilen hasam janlanyşa geçen çerkes aktiwizmine täze sepgitleri gazandyrýar.

# Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy. Publisistika